

๒๕๕

พัฒนาการของฉันทน์ในวรรณกรรมคำฉันท์

นางสาวญาดา อรุณเวช

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-633-572-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

[17498405

DEVELOPMENT OF CHAN IN CHAN LITERARY WORKS

Miss Yada Arunaveja

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy

Department of Thai

Graduate School

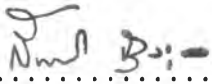
Chulalongkorn University

1996

ISBN 974-633-572-3

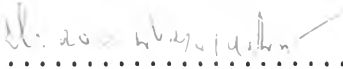
หัวข้อวิทยานิพนธ์ พัฒนาการของฉันทน์ในวรรณกรรมคำฉันท์
โดย นางสาวณูดา อรุณเวช
ภาควิชา ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมคาย นิลประภัสสร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รัชชมณี

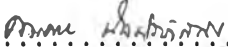
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฤงสุวรรณ)

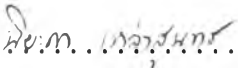
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนิ ปนุสทธิรักษ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมคาย นิลประภัสสร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รัชชมณี)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ญาติดา อรุณเวช : พัฒนาการของฉันทน์ในวรรณกรรมคำฉันท์ (DEVELOPMENT OF CHAN IN CHAN LITERARY WORKS) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์, ผศ.ดร.คมคาย นิลประภัสสร, ศ.ดร.กุสุมา รัชชมนี, 1320 หน้า. ISBN 974-633-572-3

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาพัฒนาการของฉันทน์ในวรรณกรรมคำฉันท์ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 8 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในด้านรูปแบบและชนิดของฉันทน์ ลักษณะของครุหลุ สัมผัส ตลอดจนความนิยมในการใช้ฉันทน์

ผลการวิจัยพบว่าครุโดทย คัมภีร์ฉันทของบาลี คือ ที่มาของฉันทน์ไทย การปรับฉันทอื่นโดย เฉพาะฉันทบาลีให้เป็นฉันทน์ไทยมีปรากฏครั้งแรกเท่าที่พบในวรรณกรรมคำฉันท์สมัยอยุธยาและดำเนินติดต่อกัน มาจนถึงปี พ.ศ. 2385 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์อันเป็นปีที่เกิดตำราฉันทน์วรรณคดีและมาตราพฤติ พระนิพนธ์ ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ฉันทน์วรรณคดีในยุคก่อนตำราพระนิพนธ์มีเพียง 6 ชนิด ครุหลุถูกกำหนดด้วยหลายแนวทาง ซึ่งมีผลกระทบต่อจำนวนคำในแต่ละบท ทำให้มีคำเกินหรือน้อยกว่าที่กำหนดไว้ในแผนคำประพันธ์ และเกิดจังหวะ ที่ไม่สม่ำเสมอ ตำราพระนิพนธ์ช่วยจัดระเบียบให้แก่แนวทางการประพันธ์ฉันทน์ไทย ทำให้กวีได้เลือกใช้ฉันทน์ วรรณคดีเพิ่มมากขึ้นอีก 44 ชนิด และยังแสดงแผนผังบังคับเกี่ยวกับคณะของฉันทน์ประกอบกับตัวอย่างของฉันทน์ แต่ละชนิดที่แบ่งออกเป็นบท บาท วรรคเอาไว้อย่างครบถ้วน ฉันทน์ยุคหลังตำราพระนิพนธ์ดำเนินตามตำรา นี้ โดยตรงทั้งในด้านการกำหนดคำครุหลุ รูปแบบ ชนิดของฉันทน์ และการกำหนดสัมผัส ตำราดังกล่าวยังมี อิทธิพลโดยอ้อมต่อความนิยมในการใช้ฉันทน์ในแง่ที่ถือว่าฉันทน์เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของคำประพันธ์ที่กวีสามารถ เลือกใช้กับเนื้อความใดก็ได้ตามต้องการ อีกทั้งฉันทน์วรรณคดีจำนวนมากในตำราน่าจะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ กวีเกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ฉันทน์เดี่ยวและฉันทน์ผสมชนิดใหม่ ๆ อาจจะกล่าวได้ว่าตำราฉันทน์พระ- นิพนธ์มีบทบาทสำคัญในการทำให้ฉันทน์บาลีกลายเป็นคำประพันธ์อีกประเภทหนึ่งของไทยอย่างสมบูรณ์ โดย ประสานเสียงหนักเบาอันเป็นลักษณะเฉพาะของฉันทน์บาลีกับเสียงสัมผัสอันเป็นลักษณะเฉพาะของคำประพันธ์ ไทยได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน

ภาควิชา ภาษาไทย
สาขาวิชา วรรณคดีไทย
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C310022: MAJOR THAI

KEY WORD: CHAN / CHAN LITERARY WORKS

YADA ARUNAVEJA : DEVELOPMENT OF CHAN IN CHAN LITERARY WORKS.

THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.PRAKONG NIMMANAHAEMINDA, Ph.D., ASST.

PROF.KHOMKHAI NILPRAPASSORN, Ph.D., PROF.KUSUMA RAKSAMANI Ph.D.

1320 pp. ISBN 974-633-572-3

This dissertation aims to study the development of Thai "Chan" (Chanda) in "Chan" literary works from the Ayutthaya period to the reign of King Rama VIII of the Rattanakosin period. The study covers patterns and types of Chan, characteristics of "Garu" and "Lahu", rhyming as well as the popularity of Chan in Thai literature.

The research contends that "Vuttodaya" Pali text on Chan is the source of Thai Chan. The adaptation process of the latter from the former can be traced back to the Ayutthaya period and this process continued until the year 2385 B.E. when the famous Wannapruet and Matrapruet Text (WMT) was composed by Prince Paramanujitajinorasa.

Prior to the WMT, there were only six types of "the Wannapruet Chan", more popular than the Matrapruet, with variations in "Garu" and "Lahu" form. This affected the number of words in each stanza. They could be more or fewer than what was specified by poetical rules, and thus would cause irregular rhythms within each type of "Chan". The WMT sets rules and a guideline for the composition of Thai Chan and adds as many as 44 more types. It also gives examples of the structure of each type which consists of different units, stanzas, lines and feet. After the WMT, "Chan" literary works were influenced directly by the text in terms of "Garu" and "Lahu" rules, forms and types of "Chan" as well as rhyming. The Text also has indirect influence on the popularity of the Thai Chan which is used more freely and widely by Thai poets. Moreover, the large number of Chan types found in the text might have been the inspiration for more innovations of single and mixed types. The WMT plays a significant role in the composition of Thai Chan, an adaptation of Indian verse form, by preserving the "Garu" and "Lahu" of the Indian original which are beautifully blended in Thai rhyming patterns.

ภาควิชา ภาษาไทย.....

สาขาวิชา วรรณคดีไทย.....

ปีการศึกษา 2538.....

ลายมือชื่อนิสิต..... *Oron Orong*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *Assoc. Prof. Prakong Nimmanahaeminda*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *Assoc. Prof. Khomkhai Nilprapassorn*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *Assoc. Prof. Kusuma Raksamani*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้จะสำเร็จมิได้ เลบหากปราศจากพระกรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้พระราชทานความช่วยเหลือทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการวิจัยหรือหนังสืออ้างอิงอันมีประโยชน์โดยตรงต่อการทำ วิทยานิพนธ์ หลายต่อหลายครั้งที่เกิดปัญหาและอุปสรรคระหว่างการทำวิจัย ก็ได้ทรงพระราชทาน วิธีการแก้ไขจนคลี่คลายไปได้ด้วยดี และเหนือสิ่งอื่นใดคือพระราชทานความห่วงใยและกำลังใจ ทรงพระกรุณาชักถามความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์มาโดยตลอดทั้งจากอาจารย์ที่ปรึกษาและจากตัววิจัย เอง พระกรุณาธิคุณในครั้งนี้ เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์ลุล่วงมาได้

ผู้วิจัยรำลึกพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 3 ท่าน คือ ผศ.ดร.คมคาย นิลประภัสสร รศ.ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์ และศ.ดร.กุสุมา รัชชมณี ที่กรุณาตรวจแก้และให้คำแนะนำอันมี ประโยชน์อย่างยิ่งแก่การวิจัย โดยเฉพาะท่านแรกนั้นเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยศึกษา ระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ปัจจุบันแม้ท่านจะมิได้รับราชการแล้ว ก็ยังกรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา นับแต่ผู้วิจัย เริ่ม เข้าศึกษาระดับคุณวุฒิปดศตราบจนวิทยานิพนธ์ เรื่องนี้สำเร็จลุล่วง ความเมตตาของท่าน เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยไม่อาจลืมได้ชั่วชีวิต

ผู้วิจัยตระหนักในพระคุณของ ผศ.ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ และศ.ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร ที่กรุณาสละ เวลาตรวจแก้และให้คำแนะนำซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อีกท่านหนึ่งซึ่งผู้วิจัยไม่อาจลืมได้คือ ผศ.ดร.ประเทือง ทินรัตน์ที่ช่วยปริวรรตตัวอย่าง ฉันทอนเดี่ยวจากอักษรเทวนาครีเป็นอักษรโรมันและไทย ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณา ยื้อเพื่อข้อมูลในการทำวิจัย อาทิ ผศ.ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร ผศ.ทัศนีย์ สินสกุล น.ท.สุมาลี วีระวงศ์ ผศ. นवलพอง เสวตเวช ศ.ดร.ศักดิ์ศรี แซ่มั่นดดา ดร.ประพจน์ อิศววิรุฬหการ อีกทั้งคุณพิมพ์พรหม ไพบูลย์หวังเจริญ และคุณจตุพร ศิริสัมพันธ์ จาก ส่วนภาษาโบราณ คุณวีเนส ชื่นรุ่งโรจน์ และคุณวัฒน์ บุญชัย จากกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ คุณจันทร์ฉาย ประพันธ์พจน์ คุณบุปผา โชตนาภรณ์ คุณน้ำทิพย์ นงค์สูงเนิน และคุณนาคยา วรลักษณกุล จากส่วนโสตทัศนวัสดุและกิจกรรมห้องสมุด หอสมุดแห่งชาติ นอกจากนี้ ผศ.ดร.ทัศนาลัย บูรพาชีพ ดร.อภิสิทธิ์ ธรรมทวีธิกุล และดร.พีช ยุวชิต ที่กรุณาช่วยเรียบเรียงบทคัดย่อภาษาอังกฤษ รศ.ยุพร แสงทักษิณ และอาจารย์พิมพ์ศักดิ์ อุวรรณธรรม ที่ช่วยรับภาระงานสอนของผู้วิจัยขณะลาศึกษาต่อ อาจารย์ศิริลักษณ์ เสรีวัลย์สถิตย์ และคุณณิษฐา ศรีนาคาร์ ที่กรุณาเป็นธุระให้ทุกเรื่องในวันสอบ วิทยานิพนธ์ ตลอดจนอีกหลายท่านที่ได้เอ่ยนามถึง ผู้มีแต่ความปรารถนาดีและห่วงใยผู้วิจัยเสมอมา รวมทั้งคุณต้นติยา ชัยสิงห์ ผู้ห่มเทและอุทิศตนให้แก่การพิมพ์วิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอให้วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้เป็นสิ่งบูชาคุณ "พ่อ" และ "แม่" ผู้ให้ลูกได้ทุกอย่าง ทั้ง กำลังใจ กำลังแรงและกำลังใจทรัพย์ โดยเฉพาะแม่ซึ่งช่วยตรวจทานวิทยานิพนธ์ให้ลูกด้วยความรัก โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยมานานแรมปี และขอให้วิทยานิพนธ์นี้แทนความระลึกถึงที่มีต่อบุคคลผู้ ล่วงลับทั้งสองคือ อาจารย์ปาจรีย์ บุษยกุล ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาท่านเอง เสนาะที่ทำให้ผู้ วิจัยได้รู้จัก "ฉันท" เป็นครั้งแรก และอาจารย์จิรวรรณ คงจิตต์ กัลยาณมิตร ผู้คอยเป็นกำลังใจ ให้ผู้วิจัยตลอดมาตราบจนช่วงสุดท้ายแห่งชีวิต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฐ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	46
ขอบเขตของการวิจัย.....	47
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	47
วิธีดำเนินการวิจัย.....	48
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการวิจัย.....	48
2. ฉันทบาลี : ที่มาของฉันทไทย.....	49
ฉันทยุคพระเวท.....	51
ฉันทยุคสันสกฤตมาตรฐาน.....	66
ฉันทยุคปรากฏ.....	112

	ช หน้า
3. ฉันทกุกก่อนตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ.....	184
ลักษณะของฉันท.....	187
1. ชนิดและรูปแบบของฉันท.....	187
1.1 ชนิดของฉันท.....	187
1.2 รูปแบบของฉันท.....	194
2. ลักษณะของคำครุหลุ.....	199
2.1 ครุหลุของฉันทไทย.....	199
2.2 การกำหนดครุหลุของฉันทไทย.....	214
2.2.1 การกำหนดครุหลุด้วยรูปคำ.....	214
2.2.2 การกำหนดครุหลุด้วยเสียงคำ.....	223
2.2.3 การกำหนดครุหลุด้วยตำแหน่งคำ.....	226
2.2.4 การกำหนดครุหลุด้วยจำนวนพยางค์.....	236
2.3 การสร้างคำครุหลุใช้ในฉันทไทย....	252
2.3.1 การยืมศัพท์.....	252
2.3.2 การสร้างศัพท์.....	268
3. ลักษณะของสัมผัส.....	355
3.1 สัมผัสบังคับ.....	356
3.1.1 ครุรับส่งสัมผัส.....	356
3.2.2 ลหุรับส่งสัมผัส.....	373
3.2 สัมผัสเสรี.....	379
3.2.1 สัมผัสสระ.....	380
3.2.2 สัมผัสพยัญชนะ.....	477

วิธีการใช้ฉันทน์.....	529
1. การเลือกใช้ฉันทน์ในการประพันธ์.....	529
2. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อความ..	539
3. ความนิยมในการใช้ฉันทน์.....	586
3.1 การเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ ฉันทน์และกาพย์.....	587
3.2 การเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ ฉันทน์แต่ละสมัย.....	597
3.3 ความนิยมในการใช้ฉันทน์กับเนื้อความต่างๆ	601
4. ฉันทน์ยุคหลังตำราฉันทน์วรรณพฤติและมาตราพฤติ.....	620
ตำราฉันทน์วรรณพฤติและมาตราพฤติ.....	626
ลักษณะของคำครุหลุในตำราฉันทน์วรรณพฤติและมาตราพฤติ	626
ลักษณะของสัมผัสในตำราฉันทน์วรรณพฤติและมาตราพฤติ..	665
1. สัมผัสบังคับ.....	665
2. สัมผัสเสรี.....	677
ลักษณะของฉันทน์.....	693
1. ชนิดและรูปแบบของฉันทน์.....	693
1.1 ชนิดของฉันทน์.....	693
1.2 รูปแบบของฉันทน์.....	703
1.2.1 รูปแบบของฉันทน์เดิม 6 ชนิด	704
1.2.2 รูปแบบของฉันทน์วรรณพฤติใหม่	706
1.2.3 รูปแบบของฉันทน์ประดิษฐ์...	720
2. ลักษณะของคำครุหลุ.....	723
2.1 การกำหนดครุหลุของฉันทน์ไทย.....	723

	ญ หน้า
2.1.1 การกำหนดครุฑหุ้ด้วยรูปคำ	723
2.1.2 การกำหนดครุฑหุ้ด้วยตำแหน่ง พยางค์.....	733
2.1.3 การกำหนดครุฑหุ้ด้วยจำนวนคำ	740
2.2 การสร้างคำครุฑหุ้ในฉันทไทย...	757
2.2.1 การยืมศัพท์.....	757
2.2.2 การสร้างศัพท์.....	776
3. ลักษณะของสัมผัส.....	917
3.1 สัมผัสบังคับ.....	918
3.1.1 ครุรับส่งสัมผัส.....	920
3.1.2 ลหุรับส่งสัมผัส.....	927
3.2 สัมผัสเสริม.....	932
3.2.1 สัมผัสสระ.....	933
3.2.2 สัมผัสพยัญชนะ.....	976
วิธีการใช้ฉันท.....	995
1. การเลือกใช้ฉันทในการประพันธ์.....	995
2. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อความ..	1007
3. ความนิยมในการใช้ฉันท.....	1027
3.1 การเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ ฉันทและกาพย์.....	1027
3.2 การเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ ฉันทแต่ละสมัย.....	1036
3.3 ความนิยมในการใช้ฉันทกับเนื้อความต่างๆ	1056

5.	พัฒนาการของฉันทในคำประพันธ์ไทย.....	1096
	ประเภทของฉันทที่ไทยรับมา.....	1106
	แนวทางในการคัดเลือกฉันท.....	1108
	1. ประเภทของฉันท.....	1109
	2. จำนวนพยางค์.....	1109
	2.1 ฉันทในช่วงแรก.....	1110
	2.2 ฉันทในช่วงหลัง.....	1111
	3. จำนวนและตำแหน่งของครุหลุ.....	1113
	3.1 จำนวนครุหลุตรงกันหรือใกล้เคียงกัน.....	1114
	3.2 ตำแหน่งของครุหลุตรงกันหรือ ใกล้เคียงกัน.....	1129
	3.3 ตำแหน่งครุที่พยางค์ท้ายบาท.....	1144
	แนวทางในการปรับฉันทบาลีให้กลายเป็นฉันทไทย.....	1144
	1. การนำฉันทเดิมมาใช้.....	1145
	1.1 ฉันทในช่วงแรก.....	1145
	1.1.1 การจัดวรรค.....	1146
	1.1.2 การจัดบาทและบท.....	1162
	1.1.3 การกำหนดสัมผัส.....	1169
	1.2 ฉันทในช่วงหลัง.....	1198
	1.2.1 ฉันทที่กำหนดบท บาท วรรคและ สัมผัสบังคับในลักษณะเดียวกับ อินทรวีเชียรฉันท 11.....	1199

1.2.2	ฉันทที่กำหนดบท บาท วรรคและ สัมพันธบังคับในลักษณะเดียวกับ วสันตศีลฉันท 14.....	1203
1.2.3	ฉันทที่กำหนดบท บาท วรรคและ สัมพันธบังคับในลักษณะเดียวกับ มาลินีฉันท 15.....	1210
1.2.4	ฉันทที่กำหนดบท บาท วรรคและ สัมพันธบังคับในลักษณะเดียวกับ สัทธราฉันท 21.....	1211
1.2.5	ฉันทที่กำหนดบท บาท วรรคและ สัมพันธบังคับในลักษณะเดียวกับ โคฎฉันท 12.....	1217
2.	การสร้างฉันทใหม่.....	1236
2.1	ฉันทเดี่ยว.....	1237
2.2	ฉันทผสม.....	1239
6.	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	1287
	บรรณานุกรม.....	1301
	ประวัติผู้เขียน.....	1314

สารบัญตาราง

	หน้า
บทที่ 1	
ตารางแสดงรายชื่อวรรณกรรมคำฉันท์ที่ใช้ในการวิจัย...	2
บทที่ 2	
ตารางที่ 1 ตารางแสดงการเปรียบเทียบคณะฉันท์ของสันสกฤตกับ คณะในร้อยกรองของกรีก.....	73
ตารางที่ 2 ตารางแสดงรายชื่อของฉันทส่วนใหญ่ในยุคนสันสกฤต- มาตรฐานที่แตกแขนงมาจากฉันท 26 หมวดในยุคนพระเวท	81
ตารางที่ 3 ตารางแสดงการเปรียบเทียบคณะฉันท์ของบาลีกับคณะฉันท์ ของสันสกฤต.....	122
ตารางที่ 4 ตารางแสดงรายชื่อของฉันทส่วนใหญ่ในยุคนปรากฤตที่แตก แขนงออกมาจากฉันท 17 หมวดในยุคนพระเวท.....	127
บทที่ 3	
ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนของฉันทที่ใช้ในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ในยุคนก่อนตำราฉันทวรรณคดีและมาตราพฤติ.....	188
ตารางที่ 2 ตารางแสดงการขมค้นศัพท์ที่มีวิภัติมาใช้ใน การประพันธ์ฉันท.....	258
ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำที่ทอนเสียงสระ.....	272
ตารางที่ 4 ตารางแสดงคำที่ยืดเสียงสระ.....	276
ตารางที่ 5 ตารางแสดงคำที่แผลงเสียงสระ.....	285
ตารางที่ 6 ตารางแสดงคำอัฒภาส.....	296

ตารางที่ 7	ตารางแสดงคำที่ตัดพยัญชนะสะกดของพยางค์ต้นและพยางค์กลาง.....	303
ตารางที่ 8	ตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงเสียงสัมผัสด้วยการตัดเสียงพยัญชนะสะกดท้ายคำโดยใช้เครื่องหมายทัณฑฆาต.....	310
ตารางที่ 9	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยวและคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หน้าพยางค์ต้น.....	320
ตารางที่ 10	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยวและคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยัญชนะตัวแรกของพยางค์ควบกล้ำที่เป็นพยัญชนะต้น.....	329
ตารางที่ 11	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยวและคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยางค์ต้น.....	330
ตารางที่ 12	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยวและคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยางค์กลางและพยางค์ท้าย.....	330
ตารางที่ 13	ตารางแสดงการเติมพยางค์กลางคำและท้ายคำ.....	338
ตารางที่ 14	ตารางแสดงจำนวนครั้งในการใช้ฉันทลักษณ์ของวรรณกรรม-คำฉันทลักษณ์แต่ละเรื่อง.....	533
ตารางที่ 15	ตารางแสดงจำนวนวรรณกรรมคำฉันทลักษณ์ยุคก่อนคำราชนิพนธ์-วรรณคดีและมาตราพद्यที่ใช้ฉันทลักษณ์แต่ละชนิด.....	535
ตารางที่ 16	ตารางแสดงภาพที่ใช้ในวรรณกรรมคำฉันทลักษณ์ยุคก่อน-คำราชนิพนธ์วรรณคดีและมาตราพद्य.....	588
ตารางที่ 17	ตารางแสดงวรรณกรรมคำฉันทลักษณ์ที่ใช้ภาพมากกว่าฉันทลักษณ์.....	592
ตารางที่ 18	ตารางแสดงวรรณกรรมที่ใช้ภาพน้อยกว่าฉันทลักษณ์.....	594
ตารางที่ 19	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันทลักษณ์สมัยอยุธยา.....	598
ตารางที่ 20	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันทลักษณ์สมัยธนบุรี.....	598

ตารางที่ 21	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันทสมัรัตนโกสินทร์- คอนตัน.....	599
ตารางที่ 22	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท 3 สมัย.....	600
ตารางที่ 23	ตารางแสดงการใช้ฉันทกับเนื้อความของวรรณกรรม- คำฉันททั้ง 3 สมัย.....	602
ตารางที่ 24	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันทกับเนื้อความของ วรรณกรรมคำฉันททั้ง 3 สมัย.....	609
 บทที่ 4		
ตารางที่ 1	ตารางแสดงคำที่ทอนเสียงสระในตำราฉันทวรรณคดี- และมาตราพฤติ.....	631
ตารางที่ 2	ตารางแสดงคำที่ยืดเสียงสระในตำราฉันทวรรณคดี- และมาตราพฤติ.....	634
ตารางที่ 3	ตารางแสดงคำที่แปลงเสียงสระในตำราฉันทวรรณคดี- และมาตราพฤติ.....	637
ตารางที่ 4	ตารางแสดงคำที่เติมเสียงเพื่อเพิ่มพยางค์ครูและเพื่อ พยางค์ครูที่ส่งรับสัมผัส.....	639
ตารางที่ 5	ตารางแสดงคำที่เติมเสียงเพื่อเพิ่มพยางค์ลหุให้แก่ คำเดี่ยว มีทั้งที่เติมแล้วมีความหมายและไม่มีหมาย ความ.....	640
ตารางที่ 6	ตารางแสดงการตัดเสียงเพื่อพยางค์ลหุและเพื่อพยางค์ ครูที่ส่งรับสัมผัส.....	645
ตารางที่ 7	ตารางแสดงตัวอย่างคำครูลหุที่เกิดจากหลายวิธีการ ประกอบกันภายในคำเดียวกัน.....	648
ตารางที่ 8	ตารางแสดงพยางค์ลหุที่ประวิสรรชนีย์.....	650
ตารางที่ 9	ตารางแสดงวรรณกรรมที่ใช้ฉันทชนิดเดียว.....	689

ตารางที่ 10	ตารางแสดงวรรณกรรมที่ใช้ฉันทลักษณ์หลายชนิด.....	690
ตารางที่ 11	ตารางแสดงฉันทลักษณ์และภาพที่ใช้ในวรรณกรรมคำฉันทลักษณ์ คำราชนันทวรรณคดีและมาตราพद्य (ดูตารางใหญ่ หน้า (1)-(12))	
ตารางที่ 12	ตารางแสดงตัวอย่างของการยืมศัพท์ที่มีวิภคิตมาใช้ โดยไม่ได้ใช้ในความหมายของวิภคิต:.....	763
ตารางที่ 13	ตารางแสดงคำที่ทอนเสียงสระ.....	779
ตารางที่ 14	ตารางแสดงคำที่ยึดเสียงสระ.....	788
ตารางที่ 15	ตารางแสดงคำที่ยึดเสียงสระหรือทอนเสียงสระหลาย ตำแหน่งภายในคำเดียวกัน.....	799
ตารางที่ 16	ตารางแสดงคำที่แปลงสระเสียงยาวเป็นสระเสียงสั้น...	805
ตารางที่ 17	ตารางแสดงคำที่แปลงสระเสียงสั้นเป็นสระเสียงยาว...	809
ตารางที่ 18	ตารางแสดงคำที่แปลงสระเสียงสั้นเป็นสระเสียงสั้น....	813
ตารางที่ 19	ตารางแสดงชื่อเฉพาะที่แปลงเสียงสระ.....	816
ตารางที่ 20	ตารางแสดงคำที่แปลงสระของพยางค์ท้าย.....	818
ตารางที่ 21	ตารางแสดงคำที่ใช้หลายวิธีการภายในคำเดียวกันเพื่อ ปรับรูปคำ.....	824
ตารางที่ 22	ตารางแสดงคำอุปมาที่ใช้ในวรรณกรรมคำฉันทลักษณ์หลัง- คำราชนันทวรรณคดีและมาตราพद्य.....	831
ตารางที่ 23	ตารางแสดงการตัดเสียงพยัญชนะสะกด.....	840
ตารางที่ 24	ตารางแสดงการตัดพยัญชนะสะกด.....	843
ตารางที่ 25	ตารางแสดงการเติมเสียงพยัญชนะสะกดเพื่อพยางค์ครุ..	846
ตารางที่ 26	ตารางแสดงการเติมเสียงพยัญชนะสะกดเพื่อให้เป็น พยางค์ครุที่ส่งรับสัมผัส.....	847

ตารางที่ 27	ตารางแสดงคำที่เติมพยัญชนะสะกดเพื่อพยางค์ครุ.....	852
ตารางที่ 28	ตารางแสดงคำที่เปลี่ยนแปลงเสียงสัมผัสด้วยการตัดเสียง พยัญชนะสะกดท้ายคำโดยใส่เครื่องหมายทัณฑฆาต.....	855
ตารางที่ 29	ตารางแสดงคำที่เติมเสียงพยัญชนะสะกดเพื่อเปลี่ยน เสียงสัมผัส.....	868
ตารางที่ 30	ตารางแสดงการเติมพยางค์ที่ประสมสระ เสียงสั้นให้แก่ คำคู่ คำเดี่ยวและคำซ้อนเพื่อเพิ่มพยางค์หลุ.....	870
ตารางที่ 31	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ที่ประสมสระ เสียงสั้นให้แก่คำเดี่ยวและคำซ้อน ซึ่งมีทั้งที่เติมแล้วมี ความหมายและไม่มี ความหมาย ตำแหน่งที่เติม - หน้าพยางค์ต้น.....	873
ตารางที่ 32	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยว และคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยัญชนะตัวแรกของ พยางค์ควบกล้ำที่เป็นพยัญชนะต้น.....	877
ตารางที่ 33	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยว และคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยางค์ต้น.....	878
ตารางที่ 34	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยว และคำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - ระหว่างพยางค์ต้นกับ พยางค์ท้าย.....	881
ตารางที่ 35	ตารางแสดงลักษณะของการเติมพยางค์ให้แก่คำเดี่ยวและ คำซ้อน ตำแหน่งที่เติม - หลังพยางค์ท้าย.....	882
ตารางที่ 36	ตารางแสดงคำที่เติมพยางค์เพื่อเพิ่มพยางค์ครุ.....	887
ตารางที่ 37	ตารางแสดงการตัดพยางค์ของพยางค์เดี่ยวเพื่อพยางค์ครุ	891
ตารางที่ 38	ตารางแสดงการตัดพยางค์ของคำซ้อน.....	894

ตารางที่ 39	ตารางแสดงค่าที่ตัดเสียงพยางค์โดยใส่เครื่องหมาย ทัณฑฆาตเพื่อลดจำนวนพยางค์หลุ.....	897
ตารางที่ 40	ตารางแสดงการตัดพยางค์ของพยางค์เดี่ยวเพื่อพยางค์หลุ ตำแหน่งที่ตัด - พยางค์ต้น.....	902
ตารางที่ 41	ตารางแสดงการตัดพยางค์ของพยางค์เดี่ยวเพื่อพยางค์หลุ ตำแหน่งที่ตัด - พยางค์กลางและพยางค์ท้าย.....	903
ตารางที่ 42	ตารางแสดงการตัดพยางค์ของพยางค์เดี่ยวทั้งที่มีตัวสะกด และไม่มีตัวสะกด ตำแหน่งที่ตัดหลายที่ภายในคำเดียวกัน	906
ตารางที่ 43	ตารางแสดงจำนวนครั้งในการใช้ฉันทันต์แต่ละชนิดใน วรรณกรรมคำฉันท์ยุคหลังตำราฉันทันท์วรรณพฤติและ มาตราพฤติ (ดูตารางใหญ่ หน้า (13)-(25))	
ตารางที่ 44	ตารางเปรียบเทียบวิธีการใช้ฉันทันท์ของวรรณกรรมยุค ก่อนและหลังตำราฉันทันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ.....	997
ตารางที่ 45	ตารางแสดงจำนวนวรรณกรรมคำฉันท์แต่ละสมัยกับวิธี การเลือกใช้ฉันทันท์ในการประพันธ์.....	999
ตารางที่ 46	ตารางแสดงการเปรียบเทียบลำดับความนิยมในการใช้ ฉันทันท์แต่ละแบบของวรรณกรรมคำฉันท์ 5 สมัย.....	1000
ตารางที่ 47	ตารางแสดงจำนวนบทและจำนวนเรื่องของวรรณกรรม- คำฉันท์ยุคหลังตำราฉันทันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ (ดูตารางใหญ่ หน้า (26))	
ตารางที่ 48	ตารางแสดงจำนวนบท จำนวนเรื่องของวรรณกรรม- คำฉันท์ยุคก่อนตำราฉันทันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ (ดูตารางใหญ่ หน้า (27))	
ตารางที่ 49	ตารางแสดงวรรณกรรมคำฉันท์ที่ใช้กาพย์มากกว่าฉันทันท์...	1028

ตารางที่ 50	ตารางแสดงวรรณกรรมคำฉันท์ที่ใช้กาพย์น้อยกว่าฉันท์...	1031
ตารางที่ 51	ตารางเปรียบเทียบจำนวนเรื่องของวรรณกรรมที่ใช้ กาพย์มากกว่าฉันท์กับวรรณกรรมที่ใช้กาพย์น้อยกว่า ฉันท์ที่มีจำนวนบทที่ต่างกันระหว่างกาพย์และฉันท์อยู่ใน กลุ่มเดียวกัน.....	1034
ตารางที่ 52	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2385) ถึง รัชกาลที่ 4.....	1037
ตารางที่ 53	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์สมัยรัชกาลที่ 5....	1038
ตารางที่ 54	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์สมัยรัชกาลที่ 6....	1040
ตารางที่ 55	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์สมัยรัชกาลที่ 7....	1043
ตารางที่ 56	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์สมัยรัชกาลที่ 8....	1045
ตารางที่ 57	ตารางเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ฉันท์ของแต่ละ สมัย (ดูตารางใหญ่ หน้า (28))	
ตารางที่ 58	ตารางแสดงจำนวนวรรณกรรมคำฉันท์แต่ละสมัยที่มีฉันท์ แต่ละชนิด (ดูตารางใหญ่ หน้า (29))	
ตารางที่ 59	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์ยุคหลังตำราฉันท์- วรรณคดีและมาตราพद्यิ.....	1054
ตารางที่ 60	ตารางแสดงความนิยมในการใช้ฉันท์กับเนื้อความของ วรรณกรรมคำฉันท์ทั้ง 3 สมัย.....	1057
ตารางที่ 61	ตารางเปรียบเทียบความนิยมในการใช้ฉันท์กับเนื้อความ ของวรรณกรรมคำฉันท์ยุคก่อนและหลังตำราฉันท์วรรณ- คดีและมาตราพद्यิ.....	1074
ตารางที่ 62	ตารางแสดงฉันท์วรรณคดีเดิมที่ใช้เพิ่มขึ้นในบาง เนื้อความของวรรณกรรมคำฉันท์ยุคหลังตำราฉันท์วรรณ- คดีและมาตราพद्यิ.....	1092